

KIS-776 – Gl. chaumard,

BrW. /

t

S

,

s

a

l

**, Gl. épitrope, chaleur latente, aveu, apologie, haine raciale,
évasé**

CHAUMARD

[Notenn e sigur al labour renet gant Gab CHEREL hag Alan AR BERR da sevel ul levr war ar valeantiz]

(GC da GE – 14 10 02)

Studiet 'm boa Gl. *chaumard*. Amañ dindan tenor va studi :

Gl. *chaumard*.

“Conduit de chaîne sur le plat-bord du bateau” (NCDG 418).

“Pièce de guidage pour les amarres dont toutes les parties présentent des arrondis pour éviter d'user ou de couper les filins” (GRUSS).

“Accessoire de coque servant à guider les manœuvres et notamment les aussières d'amarrage” (*La Mer* 757).

“Certains chaumards sont dotés de réas, de rouleaux ou de galets métalliques sur et entre lesquels passent les amarres” (Larousse).

En holl despizadurioù-mañ ez eus anv a *conduire*, *guider* un ere ha pa ve hemañ ur chadenn, ur fun vetal pe un oser.

War baleantoù 'zo e tremen an oser en un toull kleuzet er ramparzh (Gl. *pavois*) ha n'eus *conduit d'amarre* estreget an toull-se. En ERNAult. Dict.Vannes (Suppl. LE GOFF, p. 50) e kaver hervez TAM : Br. *mino*

g.-ioù, Gl. *trou à l'avant pour l'aussière de drague*. Ha pa ve adpiaouet ar ger-mañ da aroueziñ "an toull ma tremen an oser", ne vemp ket ezdalc'het a glask un termen all a-dal da Gl. *chaumard*, "pezh metal pe mezell stag ouzh ar plabourzh pe ouzh ar pont evit heñchañ an ere".

Sz. *fairlead*, *leader* — gantañ ar c'healioù "ren, bleniañ, heñchañ, ambroug, leviañ, sturiañ".

E maezienn yezh ar mor emañ endeo engwezhiet lod eus ar gerioù-se.

Quid a-zivout *ere* + *ren* + *-ell/-enn* : *ererenell*, *ererenenn* ?

Setu ar respont a rejout (08 07 98) :

“Ha Gl. *chaumard* ne zeufe ket eus La. *calamus* ? Kentoc'h eget klask sevel ur ger displegus hag andeouezus evel *ererenell*, ha ne ve ket koulz heuliañ ar galleg en e leterc'had hag ober gant *soulenn* ? Nemet e karfes un termen a hevelep sterva : *kalavrenn* (soulenn ar gwinizh du) ? Bezet pe vezet, ur skritell n'eo ken war un elfenn galvezel.”

Gant va respont da 'z lizher e kasen ul luc'hskeudenn eus *chaumards* liesseurt en ur ginnig Br. *gaolod*. Respont a rejout (22 02 99) :

“Evel just, mard eo ar *chaumard* estreget ur gorzenn, ne c'hell ket Br. *kalavrenn* dereout.

“E-touez da ginnigoù e ve Br. *gaolod* an hini bastusañ marteze, peogwir ez eo aet ar ger e-maez arver (reveziadenn ebet abaoe GReg.) hag an dra, peogwir ivez e c'hell ar c'haol leterc'hañ ar *chaumard* ; Br. *forc'h*, en eneb, a vez arveret paot ken a-zienderc'h, ken a-leterc'h.”

Abaoe en deus kavet Br. *gaolod* fred e lec'h all :

Gl. *corne*.

“Vergue oblique s'appuyant sur le mât par une mâchoire et dont l'autre extrémité est soulevée en l'air à poste fixe par la drisse de pic” (Pt Robert ; Larousse).

Ar penn tostañ d'ar wern zo ur *mâchoire* anezhañ, eleze un doare forc'h dezhi daou *fourchons*. GReg. a veneg : “fourche à deux fourchons et à long manche *gaolod*” ; VALL. : ”fourche à deux dents *gaolod*, *gwif*” : GIBR. : “*gaolod* fourche à deux dents ; *gavelod* fourche à long manche”. Emañ keal al long manche pell diouzh stumm ar *chaumard*, met tost da stumm ar *corne*. Ken e 'm eus kinniget Br. *gwif* b.-où da gevatal da Gl. *chaumard* ha Br. *gaolod* b. -où a-dal da Gl. *corne*.

AAB ne oa ket entanet gant *gwif* dre zaou abeg : 1) ar ger a 'c'h eus degaset e GEME. da gevatal da Gl. *fourche pour polystyrène*, a ampleg bepred ur fust hir a-walc'h ; 2) re dost eo ar ger da Br. *gwibl* en deus eñ degaset da gevatal da Gl. *bôme* (termen kevazas hervezon). AAB a ginnige Br. *bloukard* "tranche à deux dents" (VALL., NDBF.). E roazhoneg e raemp ur '*boucard*' anezhañ (hervez Walter Von WARTBURG e c'hallfe ar ger-se dont eus Br. *bouc'hal*).

Abaoe e 'm eus diskoachet loazioù all : Br. *skrabek*, Gl. *fourchu* (GIBR.) ; Br. *palfas* g., Gl. *main fourchue*. Pennanvaat *skrabek* ha reiñ Br. *skrabeg* g. da gevatal da Gl. *chaumard* pe leterc'hañ Br. *palfas* g. ?

(GE da GC – 18 10 02)

Arabat e ve koll re amzer gant anvadoù kalvezel evel Gl. *chaumard*. An damant ren en degouezh eo kaout un hanc'her diforc'h diouzh hanc'herioù all a 'n hevelep taread, berr ha heson, o tec'heriañ a-dost pe a-bell unan eus doareadoù e ergeñverenn ; a-bell, a lavaran, o soñjal avat en hanc'herioù da zont (e se, Br. *gaolod* a 'z poa kinniget da gentañ a 'c'h eus kavet gwell debarzh d'un arver all).

Bezef pe vezef, ar splot a c'hounezef oc'h amc'hwiliañ dre ar munud loazioù nebeut anavezef, arlezef, eus ar yezh, ha pa ve evit aroueziañ traezoù ken arlezef all d'ar gedvuhez, eo daspugn danvez evit an ezhommoù da zont — a vo bras, evel a ouzomp, e domani ar skiantoù hag ar c'halvezerezhioù.

Ar c'healioù stag ouzh ar stignad e penn kont, ar *chaumard*, zo :

¹ | "ren, heñchañ", h.a., evel a verkez,

² | "lec'h tremen, forzh, ode, boulc'h, nant, kav, savn, krao",

³ | "kleuz etre daou harz, ask, hosk", hag an termenou eus al linenn gent ; notomp : "Asq cornière Cms, ask, pl. ou incision ... sur les angles d'une pièce de charpente pour arrêter le cordage qui sert à la suspendre" (GMB 41),

⁴ | "furmadur e stumm ur meud evit derc'hel un ere, bac'h, klav, kentr, dant, korn, kern, krog, krib, draen, nask",

⁵ | "derc'hel start en ul lec'h tremen, festañ".

a) dre zec'heriañ ¹ |, ² | ha ³ | e c'haller luniañ danvez termenou rakgeriet gant *ren-* : *renforzh*, *renode*, *rennant*, *rengavn*, *rensavn*,

rengrao, renask, renhosk, renvac'h, renglav, rengentr, rendant, rengorn, rengentr, rengrog, rengrib, rendraen, rennask, h.a. ;

b) dre zec'heriañ ⁴ | ez adkaver ho kinnigadennoù da AAB ha dit diwar leterc'hañ ur benveg bizek evel ur forc'h pe un dorn forc'hek. Merkit evelkent e kinnigit leterc'hañ ferc'hier daouvizek hepken, pa c'hoarvez ar *chaumard* a dri bonn kenkoulz all.

Soñjal a ran ivez en un deverad diwar *krib*. Ster kentañ *krib* zo "kern, pikern, bre", ster miret gant *kribell*. Eil ster ar ger, "benveg da heñchañ ar blev", a c'hallfed korvoñ diwar-bouez ur rikladur ster bihan ("benveg da heñchañ an ereoù") ; gwel hag arveradus e ve ur Br. *kriber* (ster all ar ger "oberier kriboù" ne zaremouge ket).

c) dre zec'heriañ ⁵ | e c'haller deverañ diwar verboù o talvout kement ha "derc'hel start" : *nasker, fester, h.a.*

d) dre zec'heriañ ² | ha ⁵ | e welfen a-walc'h un deverad diwar *tag-*, *tagell* pergen, an ereoù o vezañ tapet e-barzh un ode strizh ; ur mennoz heñvel zo en eil ster notet gant GIBR. evit Br. *tagell* : "point de jonction de deux courants" (evit an trede ster : "vague couverte de goémon", daoust ma tenn da arvezioù ar mor, zo disoc'h ur rikladur ster re vras evit talvout en ur yezh kalvezel) ; keñveriañ ivez gant kemeradurioù diseurt Kb. *tagell* : "jowl, dewlap, throat, windpipe, barb, snare, h.a."

War ar skeudennoù a c'h eus daveet din e welan anvadoù an elfennoù a ya d'ober lies seurt *chaumards* : *galoches, bittards, rouleaux* ; a-dal da Gl. *galoches* e terefe Br. *kraban*, da Gl. *bittard*, Br. *penndog* ; evit a sell Gl. *rouleau* er ster-mañ e tere moarvat an termen kinniget gant YBAN e KIS-537, La-11, pp. 199-201 : Br. *roller*.

(AAB da GE – 07 11 02)

Gl. *chaumard*, hep klask pell, zo dezhañ endeo ur c'hevatal prest e La-14, p. 318 : Kn. *bulch-sawla*, keveleb brezhonek : *boulc'h-savete*. Dres unan eus al loazioù niverus a veneges da GC (sl. p. 294, ²) eo *boulc'h* pa soñjen abaoe ur mare en ur Br. *trevoulc'h*. Petore kedrann estreget *tre-* a c'hallfe mont gant *boulc'h* ? Rak dec'heriañ a ranker ur c'heal pouezus : an aested tremen d'un ere e seurt *boulc'h* hep ma ve mekaet pe skoilhet : Br. *reizhlev* (kv. Sz. *fair* er c'hemeradur "reizh" e *fair play* ha *fair trade* = *free trade*). Nemet, o kerc'hat ar brezhoneg *rez* (kv. *koad rez* ≠ *koad tro*) kentoc'h eget *ren-* nes da *lev-* hag arveret c'hoazh kalzik e GEVAL. ha kentoc'h eget *krib-*, rak abaoe pell ne reer ken ar stignad e kaoz a stumm gant daou zant ur grib, e

kinnigfen : *rezvoulc'h*. Al luniad n'eo ket diaes da zistagañ ha dre *rez-* e ve dec'heriet daou geal war un dro : frankiz an tremen d'an ere hag an amkan lakaet d'ar *chaumard* : derc'hel al lestr stag e doare ma chomo an ereoù anezhañ divesk, dieub, *rez* diouzh re al listri en e gichen ha “hervez ar c'horn azas a viro outo a vezañ rimiet ouzh kerioù lemm” (Robert).

Nemet lenn a ran e GEVAL. : Br. *kordenn rez*, Gl. *cordage clair*, termenoù a rafe tro da anadenn ar c'hlañvdiour, da skouer : “An ereoù n'int ket rez, ret e vo gwiriañ ar rezvoulc'hioù.”

Etre an daou c'her e tibabfen e dibenn kont *trevoulc'h* a gavan deouezusoc'h eget *rezvoulc'h* hag a gemero sklaeroc'h e blas e keñver termenoù amezek an hanc'herieg verdeiñ.

/tS´sal

/

(LM da GE – 18 10 02)

E KIS-174¹, da 'm meno, ho poa lakaet ho penn diaes evit netra, te ha GP, evit a sell gerdarzh Br. *kesal*. N'emañ ket pell Pondivi diouzh bevenn ar brezhoneg ha levezon ar gallaoueg war ar c'heriaoueg n'eo ket dister. Ha dres e kaver e romaneg Breizh ur verb *'qeisset' /tSEs'/* gant an hevelep ster, Gl. *cuisser*.

EPITROPE

¹“(GE da GP – 14 04 75) [...] RLN [...] a veneg din ar verb boas en e gorn-bro evit “kediañ, fouzhañ” [...] : /c&´sal/ ; arvar ebet war an /-s-/ distaget kreñv. Skrivet e ve, eme RLN, **kesal* er yezh arnevez. [...] Soñjal a ran e Kb. *ceisio*, hBr. *caes*.”

“(GP da GE – 11 06 75) *tS´sal* n'anavezen ket tamm ebet. En e raok e c'haller goulakaat **kasal* pe **kesal*. Forzh penaos, an /s/ etre sonennoù a zave anat d'ur /ç/ krennvrezhonek, rak diwirhañval eo ur krBr. -ss- /s/ dirak un dibenn -al. An dibennoù -al a vez staget peurliesañ ouzh gerioù “of Romance origin” (Hemon, HMSB 198) ha “many of them denote sounds or noise” (*id.*). Sl. Ternes, GSG 243 a ro ur roll klok eus ar verboù o tiskouez ur pennanor en /a:l/, hogos an holl anezhe diwar ar romaneg. Gwall arvarus e ve enta klask tostaat ds. hBr. *caes* /kes/ a vije aet da krBr. **kesal*, nBr. **kezal* da nebeutañ, hep ober anv eus an diforc'h ster.

“Evidon-me e ven tuet da dostaat ouzh BrW. *'kas, kasein'* (BrKLT. *'kas'*). O vout staget ouzh ar bennrann an dibenn /a:l/, e c'hallje **kasal* /ka'sa:l/ bout aet da **/k'sa:l/* hag ac'hane da /c&´sa:l/ hep diaester soniadel ebet. Evit ar ster, sl. Gl. « *le lui mettre* » hag « *envoyer la sauce* »...” (KIS-174, La-07, pp. 52-53).

(GE da LM – 21 10 02)

Va atersiñ a rez a-zivout Gl. *épitrope*. Dre eurvad e taveez din un eilad eus an daou vellad gouestlet d'an termen gant Ch. NODIER², rak ar wech kentañ eo din kejañ gantañ :

“EPITROPE, s. m. (*épitroph;*) fig. de rhét. par laquelle l'orateur accorde quelque chose, qu'il pourrait nier, afin que, par cette marque d'impartialité, il puisse obtenir à son tour qu'on lui accorde ce qu'il demande.

“EPITROPE, s. m. nom que les Grecs modernes donnent à un espèce d'arbitre qui termine leurs différens, lorsqu'ils veulent éviter d'être traduits devant les magistrats turcs.”

Gr. *épitropo* "an hini a fizied ennañ merañ udb. : merour un ti, melestrour ur glad, gouarnour ur geoded, goulevier, kulator, (doue) gwarezer" ; *épitrophv* "an endodiñ da zisentez, an engervel, ar gervel da dredeog ; gwir un tredeog, galloud un tredeog ; an ober evel kulator ; ar sevel keinad ouzh e gulator gant ur minor ur wech deuet da vajor" ; *épitrevpw* "treiñ ouzh, war, etrezek, erdreñ ouzh ; treuzkas, laesañ ; lakaat e kerz, fiziout e, lezel, dilezel ; emfiziout, emlezel, emzilezel ; goulenn amoug, goulenn gwarez" (hervez ar Bailly). Ster Gr.19t *épitropo* "a lenner en Nodier a glot a-walc'h gant pezh a anver hiziv Gl. *hanterour*, Gl. *médiateur*.

Ar ster dareuladel ditouret da *épitrophv* gant an Nodier n'eo ket meneget gant ar Bailly¹. E intent a reer evel "goulezad graet e sell da gaout en eskemm ur goulezad all a-berzh an amgen (kevredig, kendeheber, kendaeler)". Ar c'heal "e sell da" a ve dec'heriet amañ dre ar rakger *er-* ; alese Br. *eroulezad* pe, marteze gwell pa 'z eo berroc'h ha spirus evelkent : *erlezad*.

CHALEUR LATENTE (DE CONDENSATION, h.a.)

² Ch. NODIER et V. VERGER, *Dictionnaire universel de la langue française rédigé d'après le Dictionnaire de l'Académie et ceux de Vailly, Laveaux, Gattel, Boiste, Mayeux, Cormon, etc. [...] Ouvrage enrichi de plus de 6000 mots qui ne se trouvent dans aucun dictionnaire du même format, et d'un grand nombre d'acceptions omises dans les autres dictionnaires*, Septième Édition, 1835, pp. 616-617.

¹ Reveziadenn dareuladel kentañ an termen, skrivet La. *epitrope* (*e(p)(tro(pe#* Gaffiot), a gaver e *De figuris sententiarum et elocutionum*, oberenn ar *rhetor* P. RUTILIUS LUPUS e grez Augustus ha Tiberius, eleze er Iñ kantved.

(GE da GC – 09 09 02)

Ar wrez eo na ra ket d'ar gwrezverk kemmañ pa dalvez da gemmañ stad fizikel ur c'horf, sonnennañ, aezhennañ, liñvennañ. Sz. *latent heat*, Al. *gebundene Wärme*. Lamm bras zo etre ster boas *latent* eleze "nad eo ket anat" hag ar ster en deus e *chaleur latente* (ne anad ket dre ur c'hemm gwrezverk, anat kaer eo avat dre ar c'hemm stad a zevoud) ; en eneb, *gebunden* "ereet, staget" a gouezh nesoc'h : ar wrez, e-lec'h chom dieub hag anadiñ e rezh tommder, a vez engwezhiet en un argerzh kemmañ stad. En alamaneg, e sav ar c'hemeradur-se eus *gebunden* d'e arver er Fizik gant HELMHOLTZ pa gevenebe *lebendige Kräfte* (fiñvnerzhoù) ha *Spannkräfte* (stennerzhoù), kevenepet a adkaver etre *gremm barrek* (Gl. *énergie potentielle*) ha *gremm fiñvek* (Gl. *énergie cinétique*), sl. KIS-110, La-06, pp. 52, 53 ; BREUER ha FREUD a reas o mad eus ar c'healiou-se evit kevenebiñ an daou seurt "gremmoù" a zeskrivent er bred : Al. *freie Energie — gebundene Energie* (Br. *gremm diere — gremm ereet*), sl. GBLF. ¶ 407. Da zibab e ve enta etre *gwrez ereet* ha *gwrez engwezhiet*.

(YBAN da GE – 27 10 02)

Kentañ penn, enmoned ar Geriadur Fizik¹ :

Chaleur latente. Quantité de chaleur dégagée ou absorbée au cours d'une transformation isotherme d'un système (variation de volume ou de pression, changement de phase...). On la rapporte soit à l'unité de masse du corps qui se transforme (chaleur latente massique) soit à la masse atomique ou moléculaire (chaleur latente molaire).

Ar wrezad-se a lavarar Gl. *latente*, pa na zevoud argemmadur gwrezverk ebet, eleze e chom "kuzh" he gwered : pa dommer dour da skouer e kresk ar gwrezverk betek 100°C ha goude ez anad ur gwastad er gwrezverk-se, ne gresk ket mui, pa dalvez ar wrez da lakaat an dour da gemmañ stad, eus al liñvenn d'an aezhenn. Ur wech treuzfurmet an dour en aezhenn e c'hell ar gwrezverk kreskiñ en-dro. Ha lavarout a c'haller ez eo ar wrezad-se *engwezhiet* pe *ereet* ? Ar wrezad a zegaser d'ar metou (an dour) da gemmañ stad a dalvez da derriñ an nerzhoù a ere ar molekul dour kenetrezo. Anv zo kentoc'h evit ar gremm-se a Gl. *énergie de liaison*, Br. *gremm eren*. Mar

¹ J.P. MATHIEU, A. KASTLER, P. FLEURY, *Dictionnaire de physique*, 3e édition, Masson Eyrolles, Paris, 1991.

deseller ur reizhiad ne lakaer e kont nemet an eskemmoù gremm etrezi hag an diavaez : pourchas pe lemel a reer gremm. Diouti he unan ez a ar reizhiad davet brasoc'h stabilder o leuskel gremm er metou diavaez. En degouezh-se e ve diengwezhiat gremm, seurt diengwezhiadur o talvezout gant ereoù diabarzh kreñvoc'h. E gerioù all e talvez an diengwezhiadur d'an eren. E gin, mar pourchaser gremm d'ar reizhiad e talvez da zieren al liammoù diabarzh. Un tammig iskis e ve ur Br. *gremm ereet* o talvezout da zieren al liammoù diabarzh !

Evit bezañ fraeshoc'h e kav din ez eo an termenoù *engwezhiat, ereet* re ledan o arver, pa c'hellont talvezout evit meur a blegenn, da skouer e c'haller lavarout ez engwezhiat gwrez da lakaat ar gwrezverk da greskiñ kenkoulz all. Ouzhpenn se eo dav menegiñ termenoù all evel Gl. *énergie de liaison*, Sz. *binding energy*, Gl. *énergie emmagasinée*, Sz. *stored energy* ; Gl. *énergie interne*, Sz. *strain energy* ; Gl. *énergie fournie*, Sz. *input energy* ; Gl. *énergie libre*, Sz. *free energy*. Mar gra Al. *gebundene Energie*, Br. *gremm ereet* dave d'ar c'heñver Br. *gremm barrek* — *gremm fiñvek*, ned eo ket heñvel an argraf gant an hini hon deñver amañ. Mar moustran ur winterell ez engwezhiat gremm er reizhiad “gwinterell” ha kreskiñ a ra he live gremm diabarzh dindan stumm ur *gremm barrek*, barrek da bourchas labour en-dro d'ar metou diavaez. Div anadenn disheñvel hon eus enta ha ne glot ket Br. *ereet* da gendec'heriañ Gl. *latent*.

En hon degouezh e soñj din ez eo gwell dec'heriañ an devoud-mañ : an degasadenn wrez a chom dianat pa na gresk ket ar gwrezverk, kement ha ken bihan ma kinnigan Br. *enkel* (sl. GBLF. ¶¶ 690-691). Un arbenn all zo : par eo ar Gl. *chaleur latente de solidification* d'ar Gl. *chaleur latente de fusion*, evel ma'z eo par ar Gl. *chaleur latente de condensation* d'ar Gl. *chaleur de vaporisation*. Mar befe tu da lavarout ez engwezhiat gremm evit tremen eus ar stad sonnel d'ar stad liñvel, evit an hent gin n'eo ket engwezhiat gremm a reer, hogen diengwezhiat kentoc'h. A se e kav din eo bastusoc'h un termen deouezus eget unan displegus, a vo divastus e meur a geñver.

AVEU

(MME da GE – 29 10 02)

Ha studiet eo bet Gl. *aveu* hervez ar ster gwirel en doa ar ger er Grennamzer ?

(GE da MME – 29 10 02)

Anv zo eus an akta ma angemere¹ drezañ un aotrou unan bennak da waz, pe ur gwaz unan bennak da aotrou. An termen a gaver e L'Arm- hag e GReg. :

“*Aveu* Disscription d'enn Eutru” (L'Arm-, p. 21).

“*Aveu, hommage*, goazounyez [...]. *Rendre aveu, fournir aveu à un seigneur*, ober goazounyez da un aotrou ; aznaout un aotrou ; aznaout un aotrounez. *Léon*, ober hommaich. *Van. reiñ ou gobér aveu*” (GReg. pp. 70-71).

Diaes e ve degemer un deverad diwar Br. *diskrib-*, termen luniet dre zec'heriañ ur c'heal eilpouez (un diskleriadenn "dre skriv" oa an akta). Evit an daou dermen roet gant GReg. zo, an eil ul ledanvad (ar *wazoniezh* o vezañ disoc'h an *aveu*), egile un despizad, hag ouzhpenn se an despizad eus un arvez hepken (an *aveu* o vezañ *aznaout un aotrou* a-berzh ar gwaz pe *aznaout ur goas* a-berzh un aotrou).

Er yezhoù all e hañval ivez bezañ chomet an termen e par an despizadur : Sz. “*recognition between a vassal and his overlord*” (Harrap) ; Kb. “*cydnabyddiaeth gyhoeddus o deymgarwch (gŵr i'w arglwydd, &c.)*” (GPC).

Meur a hent zo dirazomp :

~ pe mont da heul ar saozneg, ar c'hembraeg (evit ar ster) ha... GReg., eleze, tremen gant Br. *anaout* (ha deveradoù) *ub. da aotrou, da waz* ;

~ pe heuliañ bepred ar yezhoù-se, met oc'h erlec'hiañ ouzh *anaout* an nevezc'her *angemer*, strishoc'h e erdal ;

~ pe luniañ un nevezc'her hag e reiñ da gevatal resis da Gl. *aveu* en e arver gladdalc'hel. Da zec'heriañ keal ar c'heveskemm a veze etre an angemer eus ur gwaz gant an aotrou hag eus un aotrou gant ar gwaz, e c'hallfed ober gant ar rakgerioù *kev-pe ked-*. Kinnig a rafen a-walc'h amprestañ Kb. *cydnabod* (a zo deveret anezhañ *cydnabyddiaeth*), diarver c'hoazh pa ouzon e geveleb brezhonek, eleze Br. *kednaout* (bn. *kednavez-*) hag ar pennanvioù : *kednaoud, kednavezad, kednavezerezh, kednavezer, kednavezed*, h.a.

¹ “Br. *angemer*, darbenn ub. pe udb. evel piaouer ur perzh lavaret, sk. : “*angemer* ur bugel da vab”, “*angemer* ur gouarnamant (da reizhveli)”. Al. *anerkennen*, Sz. *recognize*, Gl. *reconnaître*” (KIS-755, La-15, p. 146).

APOLOGIE

(GE da LM – 30 10 02)

En orin emañ Gr. *ajpologiva* "difennerezh, kanteizhadur". Arveret e veze en ur ster resis : skrid pe brezegenn amkanet da zifenn pe da ganteizhañ ub. pe udb. An adanv deveret Gr. *ajpologhtikov* "o talvoud da zifenn, da ganteizhañ" hag ar pennanv benel Gr. *ajpologhtikhv* "diskiblezh a zo he amkan difenn, kanteizhañ" a vez kantet en deologiezh kristen ; houmañ a ra div rann eus an Gl. *apologétique* : an *apologétique destructive*, mennet da ziskar an tamalloù taolet war ar gravez, an *apologétique constructive*, o savelañ dilested an diskuliadur.

Hiziv e stader daou generadur e steriegezh Gl. *apologie* : ar c'hemeradur orin "difenn, kanteizhañ", kentoc'h nac'hek enta, hag ur c'hemeradur yaek o vont gant un durc'hadur heñvel ouzh hini an *apologétique constructive* : prouiñ perzhioù mat, dilested, dreisted.

~ Evit ar c'hemeradur kentañ, ne gav ket din e ve ger kevzasoc'h eget *kanteizhad*, *kanteizherezh*, h.a., sk. : "*Kanteizhadenn Sokrates gant Platon.*". En ur yezh laoskoc'h e c'hallfed ober gant *difennadenn*. E lavar resis ar gravez, ne ve ket pec'hed mont dre an amprestoù : *apologetik diskar* (pe *nac'hek*), *apologetik sevel* (pe *yaek*).

~ En eil kemeradur, emañ hogos steuziet keal an difenn evit lezel al lec'h gant keal ar meuliñ, an derc'haviñ. Ur skalfad ledan a loazioù zo dirazomp ; o c'havout a reer ezrevellet e KIS-705, La-14, e sigur Gl. *excellent, éminent* : *arzerc'hek, gourfarek, anvenek, gournou*, h.a. Hemañ diwezhañ a zibabfen a-walc'h : klotañ a ra gant Al. *ausgezeichnet*, Gl. *excellent, ... insigne* (sl. p. 87, n. 1) ; dreist-holl emañ ennañ ar gedrann *naou* a zo ganti daou zurc'hadur ster er c'heltiegou : hBr. *gnou* "manifeste", hKb. *gno, no* "visible, évident, clair", hIw. *gnó* "fameux", *gnóe* "conspicuous", *nó* "illustre" (hervez dgvb). Gl. *faire l'apologie de* zo war un dro "diskouez, lakaat erzerc'h" ha "brudañ, arbouezañ ar perzhioù dreist".

A se, er c'hemeradur-mañ e rafen a-walc'h gant Br. *gournaouiñ* "faire l'apologie de", *gournaouadenn* "apologie".

Termet 'm eus o kinnig *gournaouiñ* kentoc'h eget *gournaouaat*. Hervez ster ar verboù *naouiñ* "anadiñ, dont war wel" ha *naouaat* "anaout, diforc'hiñ" eo hemañ diwezhañ a hañvalfe dereout. Hogen, o terc'hel kont eus an divellekaat, n'omp ket endalc'het da virout ster ar c'hedrannoù a zedreñ ; an abeg a gavan evit dibab *gournaouiñ* eo hemañ :

gournaouaat a gomprenner "dont pe lakaat da vezañ gournaou", endra dalvez *gournaouiñ* "stadañ, lakaat a-wel ar gournaou ez eo an divoud".

Merkañ e lakaer kemm e galleg etre *apologiste* (Br. *kanreizher, gournaouer*) hag *apologète* er ster relijiel, pleustrer an apologetik, (Br. *apologet*).

INCITATION A LA HAINE RACIALE

(GE da LM – 30 10 02)

Amañ hon eus ur skouer eus laoskentez lavar ar mediaoù hag al lavar kefridiel pa gemer diazez warnañ. Komz eus "*haine raciale*" zo darbenn ar rannidigezh eus an dud etre *racés* evel devoud gwerc'hel. Daou hent zo amañ d'an troerezh : pe derc'hel da zaveiñ da geal ar *race* (ar ouenn enta pa 'z eo ar boaz treiñ *race* dre *gouenn* e seurt degouezh) ouzh e verkañ evel ideologek diwar-bouez al lostger *-elour*, eleze : *atizerezh d'ar gasoni ouennelour* ; pe hepkoriñ laoskentez al lavar ha dezrannañ an devoud kevredadel arouezet — a un natur eo an erez o devez Europiz 'zo ouzh Afrikiz pe Aziiz, Frañsizion 'zo ouzh ar Yuzevion, Yuzevion 'zo ouzh an Arabed, Katoliged 'zo ouzh ar Brotestanted, merc'hed 'zo ouzh ar baotred, Breizhiz 'zo ouzh ar C'hallaoued, Gwenediz 'zo ouzh Leoniz, izili 'zo eus ar Mouvement breton ouzh diorreerion ar brezhoneg, h.a. : gwriziennet emañ er pezh en deus FREUD deskrivet evel al luzadoù emgemmirout hag a skritellomp hiziv evel stourm da gemmirout an hevelepted, ken e rafen me gant an droienn : *atiz d'ar gasoni hevelebour*. Da c'houzout avat ha degemeret e ve seurt dezrannerezh gant an aozadur a rez an droidigezh evitañ...

EVASE, EVASEMENT

(GE da CHAN & YBAN – 03 11 02)

Un trevell renet a-zevri gant ar yezherion arnevez en domanioù skiantel ha kalvezel eo deskriverezh ar stummoù. N'eo ket mont dreist lavarout ez eo deuet tre ar brezhoneg er bed kempred dre sammañ e lod en trevell-se eikont vloaz 'zo gant derou ar yezhouriezh hentennek — da dest un heuliad didorr a zifraostadurioù adalek studiennoù F. VALLEE war

ar Galvezouriezh¹ betek hanc'heriegoù kempred an diskiblezhioù ma talc'h an deskripañ ul lec'h bras (Treloc'herezh, Korfadurezh, Bevoniezh, Mezekniezh, Jedoniezh, Gramadeg, Arouezenouriezh, h.a.).

Divoud ar rann notenn-mañ zo ur gudenn boentek, anezhi penaos arouezañ ar stumm boutin er pemdez ez eo hini genou ul lestr ledanoc'h en e ribl eget en e ziaz — kejet hoc'h eus ganti da geñver ho “Notennoù Keginouriezh” p' hoc'h eus bet da dreiñ ar bomm gallek : “*Récipient de cuisson rond, à bords légèrement évasés*”².

Hevelep stumm eus ar genou zo arouezet a du rall dre zec'heriañ eeun gant Al. *ausgeweitet*, Sz. *opened-out* "ledanaet e tu an diavaez" ha dre leterc'hañ gant Sz. *bell-mouthed* "e stumm genou ur c'hloc'h".

En degouezh e kejomp gant meur a zoare d'ober reiz war ur stumm :

~ dre c'houbarekaat un arvez eus neuz un draezenn, sk. : *bell-mouthed* ;

~ dre zaveiñ d'un derc'hennañ, sk. : *ledanaat a ra tir Breizh a gornog da reter* (arver *ledanaat* o vezañ un tun deskripañ) ;

~ dre zaveiñ d'an amparañ gwerc'hel, sk. : *en aneurism e vez bolc'het*³ *an dalmerenn* (argerzh o c'hoarvezout en traoù o unan).

Da verkañ ez eo ledanoc'h ribl digor eget ribl strad al lestr poazhañ, eleze ez a ar c'hant war frankaat war-du e ribl digor (arver *frankaat* o vezañ amañ un tun deskripañ), e kinnigfen ober gant Br. *arfrank* g. (Gl. *évasement*, Sz. *bell-mouth*, Al. *Ausweitung*) ha gant Br. *en arfrank*, *arfrank* aa. (Gl. *évasé*, Sz. *bell-mouthed*, Al. *ausgeweitet*).

Er ginnigadenn-mañ e kredan korvoiñ un durc'hadur ster, ac'hoel un arver divellekadel, eus ar rakger *ar-*. Orin an durc'hadur-se zo er savadurioù *war* + pennanor o verkañ un arvez verbal a anvfen *arvez diraezel*, sk. : “*edo war zimeziñ*” (= o vont da zimeziñ, war nes dimeziñ, o tirez dimeziñ), “*gwenn kann evel ur pezh houarn war deuziñ*” (= war nes teuziñ, o tirez ar poent teuziñ).

E meur a zoare o deus ar yezhadurourion deskrivet arver ar savadur *war* + pennanor : evel “stumm kreñvaat¹”, evel “indiquant la progres-

¹ F. VALLEE, *Essai de Technologie bretonne*, pennadoù embannet war *Buhez Vreiz* etre 1919 ha 1924 — ar roll anezho a gaver e “Bibliographie de François Vallée”, in *Grand Dictionnaire Français-Breton*, p. VII.

² Sl. KIS-778, La-15, pp. 316-317.

³ Sl. KIS-383, La-09, p. 298.

sion²”, h.a. Mar klasker e glenkañ er rummennoù verbel bet deskrivet gant ar c’hramadeg, e kaver e tenn da rummennoù an arvez³ (d’an *enkerzhel*, pe gentoc’h d’ur *ragenkerzhel*, ha d’ar *c’hempadel*) ha war un dro da rummenn ar c’houlz⁴ ez eo ar *bremañ nesgoude*. Kevatalioù gallek ar savadur brezhonek a renker e-touez ar *périphrases d’aspect*⁵ (*troadelloù arvez*), hag o arver a zeskriver evel *aspect progressif* (*arvez argammedel*), sk. : “*ses chances vont diminuant d’année en année*”.

An arvez diraezel a c’hell chom enlouc’het e-barzh an araogenn *war* pa vez rakgeraet (e rezh *ar-*), anadenn deskrivet evel dazvellekaat⁶, sk. : *war dec’h(out) Ø en ardec’h*. En hevelep doare e c’haller intent :

ur pezh houarn war deuziñ Ø ur pezh houarn en ardeuz ;

ur genou war frankaat Ø ur genou (en) arfrank, arfrank gantañ ;

ur gorzenn talaret war strishaat Ø talaret arstrizh (Sz. choke-bored, Gl. foré avec étranglement).

Evel henn enta e trofen ar frazenn c’hallek meneget a-zioc’h :

“*Lestr poazhañ ront, dezhañ ur c’hant un tammig en arfrank.*”

¹ Sl. YBRB. p. 192.

² Sl. GIBR. p. 3201.

³ Sl. La-01, p. 90 ; SADED, *Kentelioù Yezhadur*, Yad-0/7 ; DOKB. p. 15.

⁴ Sl. La-01, p. 92 ; SADED, *ibid.*, Yad-0/8 ; DOKB. p. 16.

⁵ Sl. D. DENIS, A. SANCIER-CHATEAU, *Grammaire du français*, Livre de Poche, 1999, pp. 65-66.

⁶ Sl. KIS-388, La-09, p. 325 ; KIS-392, La-09, p. 349 n.1 ; KIS-395, La-09, p. 364.